

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

7
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

7491
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 406 sahifa, 30-iyul, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'ZR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'ZR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Resp. Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'ZR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'ZR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'ZR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'ZR Tabiat resurslari vazirligi,
O'ZR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli
qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Green Economy Transition Strategy for Uzbekistan	6
Raekwon Chung , Chairman, Supervisory Committee for New Climate Innovation Center at TSUE	
Jahon Savdo Tashkilotiga a'zolikning dolzarb masalalari.....	8
Nodira Shotursunova , Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
"Yashil iqtisodiyot" dan "yashil taraqqiyot" sari.....	12
Shoyqulov Baxtiyor Bakirovich , t.f.n., dotsent	
Tadbirkorlik faoliyatida yuzaga keladigan risklarni sug'urtalashning mohiyati va xususiyatlari.....	16
Egamov Zoxid Baxtiyarovich , bosh mutaxassisi	
Unleashing the Potential of Human Capital for Green Development: Bridging the Gap between Environmental Sustainability and Skill Development.....	26
Muratova Muzayana , Teacher	
Анализ состояния применения механизма инновационного управления инфраструктурами нефтегазовых предприятиях в условиях глобальной потепление земли.....	34
Кучаров Абдор Сабирижанович , профессор; Динара Нурмамад кизи Ишманова , доцент; Тю Константин Геннадьевич , соискатель	
Enhancing Methodology for Developing Professional and Communicative Skills of Future Economists in the Context of Teaching English and Green Economy	39
Nargiza Samandarova Muxammadovna , Teacher	
The Role of Higher Education in Shaping a Sustainable Green Economy.....	47
Ikromov Sayidolim , Teacher	
O'zbekistonda yashil turizmni rivojlantirish istiqbollari.....	54
Rasulova Nigora Yusupovna , kafedra assistenti	
Qishloq hududlarini rivojlantirishda agroturizmning ahamiyati	58
Jontemirova Iroda Ikrom qizi , talaba	
Iqtisodiy rivojlanish yo'lida "Yashil iqtisodiyot" ning o'rni.....	61
Hamroyeva Sevinchbonu Hamroyevna , talaba	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyot va yashil byudjetlashtirish tizimiga o'tishning ahamiyati.....	64
Raxmanov M. A. , tayanch doktorant	
Sustainable Globalization: Nurturing a Green Economy in Higher Education.....	68
Tukhtaeva Shakhnoza , Teacher	
Qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni investitsiyalar yordamida oshirish xususiyatlari.....	75
Bauyetdinov Majit Janizagovich , kafedra dotsenti; Djumaniyazov Ubbiniyaz Ismayl uli , tayanch doktoranti	
Qishloq xo'jaligi nisbiy samaradorligini baholash.....	79
Berkinov Bozorboy , iqtisodiyot fanlari doktori, professor; Qulmatova Sayyora Safarovna , PhD; Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchisi	
O'zbekiston Respublikasidagi yirik tijorat banklari kreditlash amaliyotining ekonometrik tahlil va natijalari	86
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda eksportni kreditlash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari.....	97
G'aniyev Shaxriddin Abduvoxidovich , i. f. d., professor; Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich , i. f. d. (PhD)	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	102
Raxmanov Mexridin Sindarovich , kafedra dotsent v. b.	
Banklarda moliyaviy resurslarni boshqarishning ayrim rivojlangan mamlakatlar tajribasi.....	106
Ortiqov Uyg'un Davlatovich , kafedra dotsenti, i.f.n.	
Зарубежный опыт в области цифровизации цепочки поставок продуктов питания	115
Марданова Барно Асатуллоевна , докторант	
Environmental culture and building the ecosystem performance: An empirical analysis from Uzbekistan.....	119
Aziz Zikriyoev , PhD	
Kichik biznes subyektlarining eksport salohiyatini oshirishda innovatsiya va raqamlashtirish bo'yicha xorij tajribasi.....	129
Kambarova Sh. M. i.f.b.f.d. PhD	

Xalqaro dividend siyosati tajribalarida "S&P 500 dividend aristocrats" amaliyoti va uni milliy fond bozorida qo'llash imkoniyatlari	134
Sherkuziyeva Nasiba Abrorovna , dotsent	
Yirik sanoat korxonalarida innovatsion menejmentni joriy etish asosida mehnat samaradorligini oshirish yo'llari	139
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich , i. f. b. f. d. (PhD), dotsent; Saotaliyeva Nozima Isomiddinovna , talaba	
Byudjetdan tashqari mablag'lari samaradorligini oshirishda davlat xaridlarining roli	147
Norov Akbar Ruzimamatovich	
O'zbekistonda sanoat kooperatsiyasi asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish jarayonlari tahlili	151
Egamberiyev Shuxrat Satimbayevich , i.f.f.d.(PhD)	
Aholining tadbirkorlik faolligini oshirishda oilaviy tadbirkorlikning roli	158
Xudayarova Maftuna Shavkatovna , tayanch doktorant	
Elektron tijoratni samarali tashkil etishda raqamli platformalarning yaratilish texnologiyasi	164
Karimova Shirin Zoxid qizi , tayanch doktorant	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish orqali aholi bandligini ta'minlash	168
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanini harakatlantiruvchi omili sifatida	172
Raximbayev Akmal Azatboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
Overview of Environmental Management in Uzbekistan: A Comparative Analysis of Protected Areas and Waste Management.....	177
Mamadjonova Sarvinoz Sharifjonovna , PhD	
Obligatsiyalar bozorining paydo bo'lishi va uning iqtisodiyotga kapital jalb qilishdagi ahamiyati	182
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li , tayanch doktorant	
Iqtisodiy subyektlarga soliq yukini hisoblashning ahamiyati va zarurati.....	186
Abduturovov Jasurbek Nozimjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	195
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Yangi O'zbekiston taraqqiyotida sug'urta munosabatlarini amalga oshirishning ahamiyati va zarurligi.....	199
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , tayanch doktorant	
Assotsiativ qoidalar va bozor savatlarining tahlili	205
Sh. B. Rajabov; Sadinov Aziz Ziyadullayevich , 3 st year doctoral student	
Mamlakatda davlat soliq xizmati organlari soliq ma'muriyatchiligi faoliyati tahlili.....	210
Tashmuxeimedova Yayra , tadqiqotchi	
Exploring the Integration of Management and Marketing Strategies in Higher Education Institutions: Addressing Crucial Gaps for Enhanced Organizational Performance.....	213
Rakhimova Gulnoza , Teacher	
Особенности научной биографии художника Урала Тансыкбаева (на материале эпистолярного наследия).....	218
Искендир Аккуралай Абдиуалиевна , докторант	
Raqamli iqtisodiyot: milliy iqtisodiyot drayveri	222
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna , kafedra dotsenti; Berdiyeva Janonaxon Jahongir qizi	
Роль цифровизации туристической отрасли в повышении её экспортного потенциала страны	228
Суюнова Фотима Баходир кизи , базовый докторант	
Таргетирование инфляции в Узбекистане: предпосылки применения и первые итоги	233
Рашидов Рахимжон Искандарович , в.и.о доцента; Якубова Шамшинур Шухратовна , к.э.н., доцент, докторант (DSc)	
O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyati va uning barqarorligini ta'minlashda sug'urtaning o'rni	240
Nomozova Qumri Isoyevna , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini takomillashtirishning xorijiy davlatlar tajribalari.....	248
Nazarov Qilich Xolmuradovich , kafedra assistenti	
Bank moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda huquqiy mexanizmlarning o'rni	255
Akbarov Behzodhon Ulug'bek o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarida muammoli aktivlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	262
Do'sanov Doniyor , magistr	

Tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy qilish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar	269
N. N. Ro'ziyev	
Exploring the Potential of Islamic Finance in Uzbekistan.....	277
Sattorova Nasiba G'anijon qizi, Teacher	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari faoliyatini tartibga solish tizimining zamonaviy holati.....	284
Murodova Dilnoza Choriyevna, PhD	
Kredit mexanizmini metodologik asoslarini takomillashtirish	288
Gadoyev So'hrob Jumakulovich, mustaqil tadqiqotchi	
Korxonalarda raqamli marketing vositalaridan foydalanish xususiyatlari.....	295
M. A. Saparova, talaba	
Приоритетные направления модернизации системы подготовки туристских кадров.....	299
Очилова Хилола Фармоновна, к.э.н., доцент	
Improving the use of competitive strategies in the management of sewing and knitting enterprises during green development	304
Vafoyeva Dilafruz, Teacher	
O'zbekistonda savdo xizmatlari sohasining rivojlanish tendensiyasi va istiqbollari	311
Xojiyev Elshod Yoqub o'g'li, katta o'qituvchisi, PhD	
O'zbekiston Respublikasida aholini ijtimoiy himoya qilishning zamonaviy statistik usullaridagi tahlili	316
Kutbitdinova Muhayyoxon Inoyatovna, tayanch doktorant	
O'zbekiston to'qimachilik sanoatida CRM strategiyalaridan foydalanish yo'llari	323
Xalilova Nafisa Komilovna, magistrant	
Ko'zi o'z shaxslarni ish bilan ta'minlashni qonunchilik vositasida tartibga solishdagi xorijiy tajriba	327
Usmonov Ziyodulla Ulmas o'g'li, tayanch doktorant	
Оптимизации операционной стратегии и повышение экономического потенциала хлопково-текстильных кластеров.....	334
Джурбаев Отабек Джурбаевич, доцент кафедры	
Необходимость управления активами и пассивами современными банками Узбекистана.....	341
Фаттахова Муниса Абдухамитовна	
Transport logistika xizmatini eksportni takomillashtirishga ta'siri	349
Jumabayeve Akmole Sheraliyevich, magistrant	
Цифровая валюта: возможные последствия вывода из обращения наличных денег	354
Бахромов Мирзаахмад Рустам угли, студент; Абдикаримова Динара Рустамхановна, научный руководитель, д. э. н. (DSc)	
Systematic mapping study of higher education in green development context.....	361
Asqarova Feruza Abdullaevna, Senior Teacher	
O'zbekistonda rekreasiya turizmini rivojlantirish imkoniyatlari	368
Vayskulov Ramazon Alisher o'g'li, kafedra o'qituvchisi; Shaymanova Nigora Yusupovna, tayanch doktoranti	
Особенности подготовки юных футболистов на этапах начальной подготовки, спортивно – оздоровительном и групп начальной специализации.....	373
Д. К. Исмагилов, кандидат педагогических наук, доцент	
Optimizing Financial Resources Management in Treasury Systems for Sustainable Green Development.....	377
Shodmonkulova Shahlo, PhD student	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional asoslarini takomillashtirishning xorij davlatlar tajribasi	384
Mamatov Sardor Axmatjonovich, mustaqil tadqiqotchi	
Bank tizimida resurs bazasini mustahkamlash yo'llari.....	390
Voxidov Oybek Rozikovich, mustaqil tadqiqotchisi	
Integrating Career-Oriented Communication Competences in English Language Teaching for Future Specialists in Higher Education Institutions: A Catalyst for Green Economy	398
Rajapov Sulaymon Nuraddin Ugli, Teacher	
Tijorat banklari faoliyatida raqamli texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini baholash istiqbollari	406
Fayziyeva Muyassarzoda Xancharovna, mustaqil izlanuvchi (PhD)	

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH ISTIQBOLLARI

Fayziyeva Muyassarzoda Xancharovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Raqamli iqtisodiyot va
axborot texnologiyalari" kafedrasida mustaqil izlanuvchisi (PhD)

Annotatsiya: Raqamli texnologiyalarni ishlab chiqish, tarmoqlar va sohalarga joriy etish va doimiy ravishda takomillashtirib borish, an'anaviy iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiya qilishga va yangi istiqbolli tarmoqlarni yaratilishiga imkon bermoqda. Shu o'rinda raqamli texnologiyalarni sohalarga joriy etishda uni iqtisodiy samaradorligini baholab borishning ahamiyati ortib bormoqda. Turli sohalarda raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligini baholashning xorijiy uslubiyotlari o'rganilib, taqqoslandi hamda tahlil qilindi va natijada tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligini baholashning metodikasi ishlab chiqildi. Shuningdek muallif tomonidan tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligini oshirish maqsadida O'zbekiston tijorat banklarining raqamli texnologiya takliflarini samarali rivojlantirish strategiyasi ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: raqamli texnologiyalar, tijorat banklari, iqtisodiy samaradorlik, baholash, raqamli xizmat

Аннотация: Развитие, внедрение и постоянное совершенствование цифровых технологий в отраслях и сферах позволяет модернизировать традиционные отрасли экономики и создавать новые перспективные отрасли. На данный момент возрастает важность оценки экономической эффективности внедрения цифровых технологий в отрасли. Были изучены, сопоставлены и проанализированы зарубежные методики оценки эффективности внедрения цифровых технологий в различных сферах, в результате разработана методика оценки эффективности внедрения цифровых технологий в коммерческих банках. Также в целях повышения эффективности внедрения цифровых технологий в коммерческих банках автором разработана стратегия эффективного развития предложений цифровых технологий в коммерческих банках Узбекистана.

Ключевые слова: цифровые технологии, коммерческие банки, экономическая эффективность, оценка, цифровой сервис

Abstract: The development, introduction, and continuous improvement of digital technologies in industries and sectors allows the modernization of traditional economic sectors and the creation of new promising sectors. At this point, the importance of assessing the economic effectiveness of the introduction of digital technologies to industries is increasing. Foreign methodologies for assessing the effectiveness of the introduction of digital technologies in various fields were studied, compared, and analyzed, and as a result, a methodology for assessing the effectiveness of the introduction of digital technologies in commercial banks was developed. Also, in order to increase the effectiveness of the introduction of digital technologies in commercial banks, the author developed a strategy for the effective development of digital technology offers in commercial banks in Uzbekistan.

Key words: digital technologies, commercial banks, economic effectiveness, assessment, digital service

KIRISH

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar milliy xo'jaliklar barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashning muhim omili hisoblanadi. Bu texnologiyalar, eng avvalo, boshqaruv samaradorligini oshiradi, aholining ijtimoiy shart-sharoitlarini yaxshilaydi. Ayni vaqtda, raqamli texnologiyalar ishlab chiqarilayotgan mahsulot va xizmatlar sifatini oshiradi, ishlab chiqarish xarajatlari kamaytirish asosida ularning tannaxrini pasaytiradi. Mazkur texnologiyalarning yana bir asosiy afzalliklaridan biri korrupsiyaga barham berishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [1].

Zamonaviy raqamli texnologiyalarni tijorat banklarida keng joriy etilishi, banklar tomonidan o'z mijozlariga ko'rsatadigan moliya xizmatlari turini kengaytirdi va hajmini oshirdi. Mamlakatimizda amalga oshiriladigan moliya xizmatlarining yuqori hajmi aynan tijorat banklariga to'g'ri keladi.

Hozirgi kunga qadar raqamli iqtisodiyot va raqamlashtirishga tegishli o'tkazilgan tadqiqotlarda aynan raqamli texnologiyalarni korxona va tashkilotlar faoliyatiga joriy etish samaradorligini baholashning nazariy asoslari yetarlicha ishlab chiqilmaganligi hamda bu boradagi adabiyotlar soni kamligi sababli quyida sohalar (neft sanoati, innovatsion faoliyat, moliyaviy xizmat, qishloq xo'jaligi, davlat boshqaruvi) faoliyatiga raqamli texnologiyalarning ijobiy ta'sirlari aniqlangan tadqiqotlarda nazarda tutilgan samaradorlikni baholash usullaridan foydalanib kelinmoqda.

Mazkur tadqiqotdan ko'zlangan maqsad tijorat banklari faoliyatida raqamli texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini baholashning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqishdir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Rossiyalik iqtisodchilar Ye. V. Klovov va A. Denisovlarning (2006) axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga bergan ta'riflariga ko'ra, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari – bu axborotni yaratish, uzatish va tarqatish, xizmatlar ko'rsatish (kompyuter uskunalari, dasturiy ta'minot, telefon liniyalari, uyali aloqa, elektron pochta, uyali va sun'iy yo'ldosh texnologiyalari, simsiz va kabel aloqa tarmoqlari, multimedia, shuningdek internet) uchun qo'llaniladigan raqamli texnologiyalarning keng doirasidir [2].

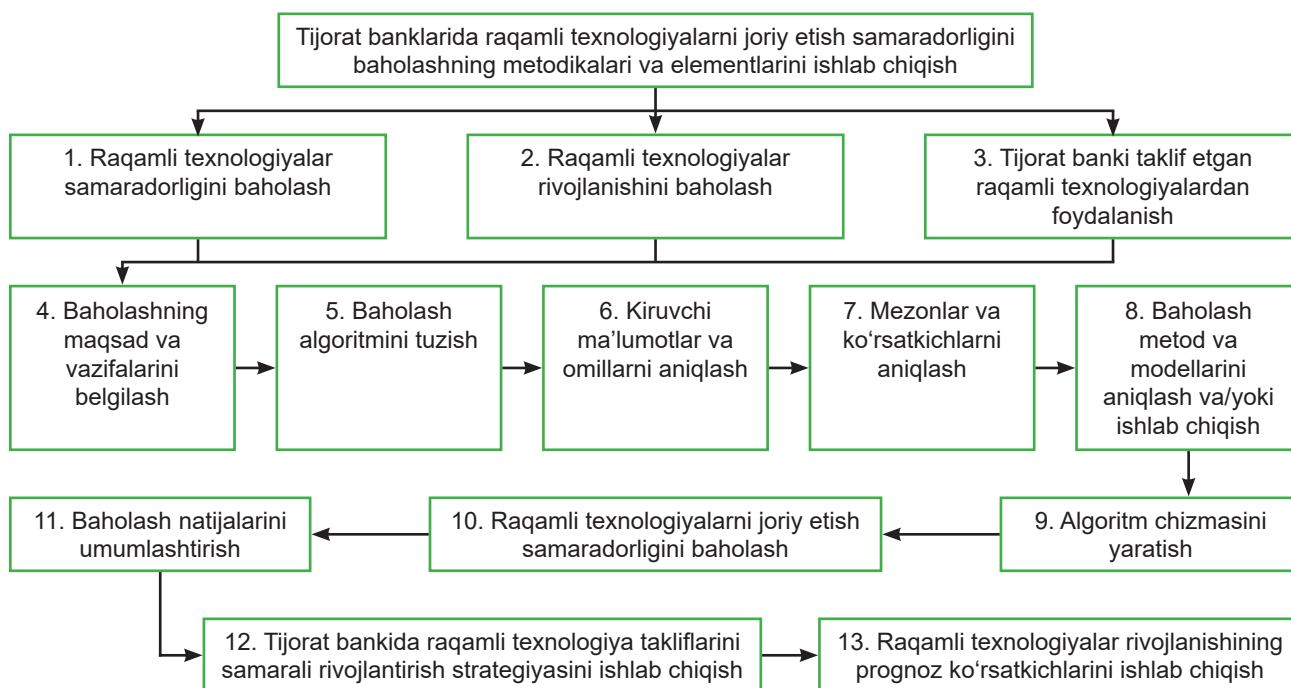
Rossiyalik iqtisodchi olim A. G. Gululyan (2017) tomonidan neft sanoatida raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligini baholash bo'yicha modellarni to'rt guruhga bo'lishni taklif etgan, ular [3]:

- Investitsiyaga yo'naltirilgan modellar (Investment Oriented Models);
- Xarajatga yo'naltirilgan modellar (Cost-Oriented Models);
- Atrof-muhit omillarini aks ettiruvchi modellar (Environmental/ Contextual Oriented Models);
- Miqdorni aniqlash modellari.

Italiyalik iqtisodchilar A.Urbinati, D.Kyaroni, V.Keza, F.Frattinilar (2017) fikriga ko'ra, raqamli texnologiyalardan foydalanish adabiyotda keng muhokama qilinadigan mavzu bo'lib ko'rinsa-da, bugungi kunda kompaniyalar va ularning innovatsion faoliyatini tavsiflovchi muhim o'zgarishlar tufayli menejment va innovatsiyalar sohalarida ko'proq ahamiyat kasb etmoqda [4].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligini baholashga doir xorijiy tadqiqotlar va uslubiyotlar o'rganildi [5, 6]. Ishlab chiqilgan uslubiyotlar taqqoslandi hamda tahlil qilindi va natijada tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligini baholash mexanizmi ishlab chiqildi (1-rasm).

1-rasm: Tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligini baholash mexanizmi¹

¹ Tadqiqot muallifi tomonidan ishlab chiqilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur maqolada mexanizmning raqamli texnologiyalar samaradorligini baholash metodikasi yoritildi.

Raqamli texnologiyalar samaradorligini baholash metodikasi

- Raqamli texnologiyalar samaradorligini baholashdan ko'zlangan maqsad:
- tijorat bankida raqamli texnologiyani amaliyotda qo'llashning iqtisodiy samaradorligini aniqlash.
- Raqamli texnologiyalar samaradorligini baholashning yuqorida ko'rsatib o'tilgan maqsadiga erishishda quyidagi vazifalar belgilab olinadi:
- raqamli texnologiyalar samaradorligini baholash jarayonini amalga oshiruvchi mas'ul shaxsni belgilash (boshqaruv);
- raqamli texnologiyalar samaradorligini baholash jarayonini amalga oshiruvchi mas'ul shaxsning raqamli kompetensiyasini baholash (forsayt tadqiqotlarida qo'llaniladigan "Ekspert" modeli yordamida);
- raqamli texnologiyalar samaradorligini baholashning metod va modellarini aniqlash (mas'ul shaxs);
- raqamli texnologiyalar samaradorligini baholashning kiruvchi ma'lumotlari va ko'rsatkichlarini aniqlash (mas'ul shaxs);
- raqamli texnologiyalar samaradorligini baholashni amalga oshirish va baholash natijalari asosida raqamli texnologiya samaradorligi integral ko'rsatkichini aniqlash $DTeff$ (mas'ul shaxs);

Mazkur baholash jarayonini sifatli amalga oshirish maqsadida baholash algoritmi quyidagi tartibda izohlanadi:

1-bosqich: raqamli texnologiyani baholash maqsadida tanlab olish;

2-bosqich: raqamli texnologiyalar samaradorligini baholashning dolzarbligini asoslash;

3-bosqich: baholashning maqsad va vazifalarini ishlab chiqish;

4-bosqich: raqamli texnologiyalar samaradorligini baholash jarayoniga tegishli ma'lumotlar to'plash (omillar, mezonlar, ko'rsatkichlar va h.k.);

5-bosqich: baholash metod va modellarini aniqlash va/yoki ishlab chiqish;

6-bosqich: baholash jarayonini amalga oshirish;

$DTeff$ integral ko'rsatkichi quyidagi ko'rsatkichlar tizimi (1-5) orqali aniqlanadi:

i -raqamli xizmat uchun mijozlar soni samaradorligi $Ceff_i$ quyidagi formula yordamida hisoblanadi:

$$Ceff_i = \frac{Cit}{Cit_{past}} \quad (1)$$

bu yerda,

Cit – i -raqamli xizmatdan joriy t -davrdagi (oy, chorak, yil) foydalangan mijozlar soni;

Cit_{past} – i -raqamli xizmatdan yangi raqamli texnologiya joriy etilmasidan oldingi t -davrdagi (oy, chorak, yil) foydalangan mijozlar soni.

i -raqamli xizmat uchun tranzaksiyalar soni samaradorligi $Teff_i$ quyidagi formula yordamida hisoblanadi:

$$Teff_i = \frac{Tit}{Tit_{past}} \quad (2)$$

bu yerda,

Tit – i -raqamli xizmatdan joriy t -davrdagi (oy, chorak, yil) amalga oshirilgan tranzaksiyalar soni;

Tit_{past} – i -raqamli xizmatdan yangi raqamli texnologiya joriy etilmasidan oldingi t -davrdagi (oy, chorak, yil) amalga oshirilgan tranzaksiyalar soni.

i -raqamli xizmat uchun tranzaksiyalar summasi samaradorligi $ATeff_i$ quyidagi formula yordamida hisoblanadi:

$$ATeff_i = \frac{ATit}{ATit_{past}} \quad (3)$$

bu yerda,

$ATit$ – i -raqamli xizmatdan joriy t -davrdagi (oy, chorak, yil) amalga oshirilgan tranzaksiyalar summasi;

$ATit_{past}$ – i -raqamli xizmatdan yangi raqamli texnologiya joriy etilmasidan oldingi t -davrdagi (oy, chorak, yil) amalga oshirilgan tranzaksiyalar summasi.

i -raqamli xizmat uchun foizsiz daromad samaradorligi $Ileffi$ quyidagi formula yordamida hisoblanadi:

$$Ileffi_i = \frac{Ilit}{Ilit_{past}} \quad (4)$$

bu yerda,

$Ilit$ – i -raqamli xizmat uchun joriy t -davrdagi (oy, chorak, yil) komissiya va xizmat to'lovlaridan olingan daromad (foizsiz daromad tarkibidagi);

IIt_{past} – i -raqamli xizmat uchun yangi raqamli texnologiya joriy etilmasidan oldingi t -davrdagi (oy, chorak, yil) komissiya va xizmat to'lovlaridan olingan daromad (foizsiz daromad tarkibidagi).

(4) formula yordamida nafaqat foizsiz daromadlar bo'limidagi turli hil daromadlar samaradorligini, shuningdek foizli daromadlar bo'limidagi turli hil daromadlar samaradorligini ham aniqlash mumkin.

i -raqamli xizmat uchun foizsiz harajat samaradorligi $IEeff_i$ quyidagi formula yordamida hisoblanadi:

$$IEeff_i = \frac{IEit}{IEit_{past}} \quad (5)$$

bu yerda,

$IEit$ – i -raqamli xizmat uchun joriy t -davrdagi (oy, chorak, yil) komissiya va xizmat ko'rsatish harajatlari (foizsiz harajat tarkibidagi);

$IEit_{past}$ – i -raqamli xizmat uchun yangi raqamli texnologiya joriy etilmasidan oldingi t -davrdagi (oy, chorak, yil) komissiya va xizmat ko'rsatish harajatlari (foizsiz harajat tarkibidagi).

(5) formula yordamida nafaqat foizsiz harajatlari bo'limidagi turli hil harajatlari samaradorligini, shuningdek foizli harajatlari bo'limidagi turli hil harajatlari samaradorligini ham aniqlash mumkin.

i -raqamli xizmat samaradorligining integral ko'rsatkichi $DTeff_i$ -ni aniqlashda o'rtacha arifmetik qiymatni aniqlash usulidan foydalaniladi:

$$X = \frac{x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n}{n} = \frac{\sum x_i}{n} \quad (6)$$

bu yerda,

X – i -raqamli xizmat samaradorligining integral ko'rsatkichi;

x_i – i -raqamli xizmatning omillar bo'yicha samaradorlik ko'rsatkichlari;

n – i -raqamli xizmat bo'yicha omillar soni.

yoki,

$$q_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m q_{ij}$$

bu yerda,

q_i – i -raqamli xizmat samaradorligining integral ko'rsatkichi;

q_{ij} – i -raqamli xizmatning j -omillar bo'yicha samaradorlik ko'rsatkichlari;

m – i -raqamli xizmat bo'yicha omillar soni.

(6) tenglamaga ko'ra i -raqamli xizmat uchun integral ko'rsatkich $DTeff_i$ quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$DTeff_i = \frac{Ceff_i + Teff_i + ATeff_i + ILeff_i + IEeff_i}{5} \quad (8)$$

Tijorat banki biznes faoliyatida foydalaniladigan raqamli xizmatlar (n) uchun raqamli texnologiyalar samaradorligining integral ko'rsatkichi $DTeff$ quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$DTeff = \frac{1}{n} \sum DTeff_i \quad (9)$$

7-bosqich: raqamli texnologiyalar samaradorligining integral ko'rsatkichlariga ko'ra baholash natijalarini izohlash;

Integral baholash ko'rsatkichlari raqamli texnologiyalar samaradorligini integral ko'rsatkichlari izohlari jadvaliga ko'ra izohlanadi (1-jadval).

1-jadval: Raqamli texnologiyalar samaradorligining integral ko'rsatkichlari izohlari

Izoh	Ko'rsatkich
Raqamli texnologiya juda yuqori samaradorlikda amalga oshirilmoqda	1≤
Raqamli texnologiya yuqori samaradorlikda amalga oshirilmoqda	0,75-0,99
Raqamli texnologiya yaxshi samaradorlikda amalga oshirilmoqda	0,5-0,74
Raqamli texnologiya o'rta samaradorlikda amalga oshirilmoqda	0,25-0,49
Raqamli texnologiya past samaradorlikda amalga oshirilmoqda	0-0,24

8-bosqich: raqamli texnologiyalar samaradorligini baholash natijalarini umumiy natijalarga yo'naltirish.

Yuqoridagi raqamli texnologiyalar samaradorligini baholash algoritmining chizmasi ilovada tasvirlandi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan raqamli texnologiyalar samaradorligini baholash metodikasi tijorat banklari faoliyatiga joriy etilgan raqamli texnologiyalarning samaradorligini baholashga qaratilgan ilmiy-uslubiy tadqiqot natijasi sifatida raqamli texnologiya joriy etilishidan oldingi va keyingi davrlardagi iqtisodiy samaradorlikni baholashga qaratilgan. Quyida muallif tomonidan ishlab chiqilgan O'zbekiston tijorat banklarining raqamli texnologiya takliflarini samarali rivojlantirish strategiyasidagi chora-tadbirlar tijorat banklarida raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligini oshirish maqsadida taklif etiladi:

- biznes modellar yaratishda innovatsiyalar, jarayonlar va mahsulotlar rivojlanish yo'nalishlarini hisobga olgan holda uchta asosiy komponentlar – mijoz, yangi axborot texnologiyalari hamda sifatli xizmatga asoslangan aniq strategiya yaratish;
- mazkur strategiyani yaratish jarayoniga bank mijozlarini jalb etish;
- xodimlar malakasini uzluksiz oshirishda oliy ta'lim muassasalari va onlayn-platformalar bilan hamkorlikni kengaytirish;
- raqamli texnologiyalarni alohida loyiha sifatida joriy etish;
- raqamli texnologiyalarni bankni asosiy qadriyati sifatida tan olish;
- raqamli transformatsiya jarayonlarini monitoring qilish va rag'batlantirish maqsadida bank kengashi tarkibida muvofiq qo'mita tuzish;
- mijozning ehtiyojlaridan kelib chiqib, qulay raqamli texnologiyalarni joriy etish;
- aholining raqamli mahsulot va xizmatlarga bo'lgan talabini o'rganib borish va shundan kelib chiqib, bank strategiyasiga tegishli o'zgartirishlar kiritib borish;
- bank ma'lumotlarini tegishli davlat tashkilotlar ma'lumotlari bazasi bilan integratsiya qilish va ulardan samarali foydalanish;
- raqamli o'zgarishlarning tezligiga bank tashkiliy madaniyatini moslashtirib borish;
- bozor sharoitida kelgusida yanada rivojlantirish uchun yangi raqamli mahsulotlar va xizmatlarni mintaqaviy va marketing strategiyalariga mos ravishda yaratish;
- raqamli texnologiyalar joriy etish samaradorligini doimiy baholab borish.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Sattikulova G.A. Raqamli texnologiyalar taqdim etadigan imkoniyatlar. Sharq mamlakatlarning raqamli iqtisodiyotga o'tish tajribasi: imkoniyatlar va muammolar. Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to'plami. – T.: 2021. B. 229-230.
2. Клоков Е. В., Денисов А. В. Технология проектного обучения // Школа. – 2006. – №2. – с. 29-36.
3. Гулупян, А. Г. Оценка экономической эффективности использования технологий цифровых месторождений при принятии управленческих решений в нефтегазовом производстве, АВТОРЕФЕРАТ диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук, Москва 2017 год, <https://www.dissercat.com/content/otsenka-ekonomicheskoi-effektivnosti-ispolzovaniya-tehnologii-tsifrovyykh-mestorozhdenii-pri>
4. Urbinati, A., Chiaroni, D., Chiesa, V., Frattini, F. The role of digital technologies in the innovation process, Conference: 24th Innovation and Product Development Management Conference, June 11-13, 2017, Reykjavik, Iceland, https://www.researchgate.net/publication/317549262_The_role_of_digital_technologies_in_the_innovation_process#fullTextFileContent
5. Пергунова, О. В. Оценка экономической эффективности использования информационно-коммуникационных технологий на промышленных предприятиях, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук, Оренбург-2015, <https://economy-lib.com/otsenka-ekonomicheskoy-effektivnosti-ispolzovaniya-informatsionno-kommunikatsionnyh-tehnologiy-na-promyshlennyh-predpriya>
6. Tan, Nguyen Ngoc, Huynh Thi Tuyet Ngan, Nguyen Son Hai, and Le Hoang Anh. 2021. The Impact of Digital Transformation on the Economic Growth of the Countries. In Prediction and Causality in Econometrics and Related Topics. Edited by Nguyen Ngoc Thach, Doan Thanh Ha, Nguyen Duc Trung and Vladik Kreinovich. ECONVN 2021. Studies in Computational Intelligence. Cham: Springer, vol. 983.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

«Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi 26-uy.